

The Wisdom of ICT Usage in Buddhist Way

By **Chantana Thongprayoon,**

School of Communication Arts, Sukhothai Thammathirat Open University

Abstract

The ICT overload society is like a very sharp weapon that could destroy the illiterate users' lives and properties. The destruction is unlimited. The unequal society makes it necessary for ICT users to be literate in ICT.

Buddhist taught emphasizes wisdom--to know everything as it is. According to the Noble truth, wisdom is the first among the eight paths to get to end the suffering. Ways to get to the wisdom are by noble outsiders and self wisdom. Besides outsiders like parents, teachers, friends, and mass media, one needs to be able to think creatively and carefully, be able to distinguish between good and bad, know what are true and fake values without being biased.

Being a human being, one needs to do one's duty by improving himself/ herself all the time to get to awareness, consciousness, and wisdom and be ICT literate for the sake of his/ her own benefits and those of the society as a whole.

Keywords: ICT usage, Buddhist Wisdom

การใช้ ICT ด้วยปัญญาตามวิถีพุทธ

โดย จันทนา ทองประยูร*

สาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

บทคัดย่อ

สังคมแห่งความท่วมท้นของเครื่องมืออุปกรณ์ด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร หรือ ไอซีที (Information and Communication Technology-ICT) เปรียบได้ดังอาวุธที่คมกริบรอบด้าน พร้อมเชือดเฉือนผู้ใช้ที่ขาดทักษะความรู้ความเข้าใจ ขาดทักษะการรู้เท่าทัน จนกลายเป็นเหยื่อที่สูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สิน อย่างไม่ปราณีใคร เป็นความสูญเสียที่ยากจะประมาณค่า และไม่อาจเรียกคืนได้ ความไม่เท่าเทียมและความเหลื่อมล้ำในสังคมทำให้เกิดความจำเป็นในการเรียนรู้การใช้ไอซีทีอย่างรู้เท่าทัน ด้วยปัญญา

การศึกษาแนวพุทธเน้นการเกิดปัญญา คือรู้ความจริงของธรรมดา แล้วพัฒนาคนบนฐานของธรรมชาติ พระพุทธศาสนาถือปัญญาเป็นยอดธรรม เป็นแก่นธรรม เห็นได้จากแนวปฏิบัติในวิถีแห่งมรรคตามหลักอริยสัจสี่ที่กล่าวถึงสัมมาทิฐิเป็นข้อแรก ตามแนวการปฏิบัติทั้งแปดข้อเพื่อมุ่งสู่การบรรลุมรรคผล สัมมาทิฐิเป็นเรื่องของปัญญาทางธรรม โดยปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่สัมมาทิฐิคือ ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน

ปัจจัยภายนอกคือกัลยาณมิตร ที่ประกอบด้วย มารดา บิดา ครู อาจารย์ มิตรที่ดี รวมทั้งสื่อมวลชน ที่ให้ความรู้ ให้ปัญญาแก่ปัจเจกและแก่สังคม ส่วนปัจจัยภายในคือโยนิโสมนสิการ การใช้สติและปัญญาในการใคร่ครวญพิจารณาหาเหตุผลจากสิ่งที่กัลยาณมิตรชี้แนะให้ อย่างระมัดระวัง รอบคอบ เห็นทั้งคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมของสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริงอย่างเป็นกลาง ทั้งในเชิงการสร้างสรรคและพัฒนา และการเป็นช่องทางก่อเกิดโทษ เกิดความเสียหายของชีวิตและทรัพย์สิน อย่างไม่อาจประมาณได้

หน้าที่สำคัญของชาวพุทธที่ต้องใช้ไอซีทีในการดำเนินชีวิต คือ ต้องพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา ให้เกิดทั้งสติและปัญญา ในการใช้ไอซีทีอย่างสร้างสรรค์ และรู้เท่าทัน ทั้งต่อตนเองและส่วนรวม เพื่อการอยู่ร่วมกันของมนุษย์อย่างผาสุกในสังคม

การประชุมทางวิชาการประจำปี พ.ศ. 2555 เรื่อง “เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารกับพระพุทธศาสนา”

ICT for All Symposium 2012 on “ICT and Buddhism” ในวันที่เสาร์ที่ 24 พฤศจิกายน 2555 เวลา 12.30 -17.30 น. ณ ห้องประชุมวิทยาลัยเทคโนโลยีปัญญาภิวัฒน์ เลขที่ 20/29 ซอยงามวงศ์วาน 23 ถนนงามวงศ์วาน อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี จัดโดย ชมรมเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อความเท่าเทียมกัน (ICT for All Club) และภาคีองค์กรร่วมจัด สภาองค์กรพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย สมาคมพัฒนาผู้บริโภครไทย สมาคมรัฐธรรมนูญเพื่อประชาธิปไตย สภาพัฒนาการเมืองภาคพลเมือง และสมาคมวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และนวัตกรรมแห่งประเทศไทย

การใช้ ICT ด้วยปัญญาตามวิถีพุทธ

ความเป็นอยู่ของมนุษย์โลกมีพัฒนาการที่ยาวนาน จากจุดเริ่มต้นของความเป็นธรรมชาติ จนถึงความทันสมัยจากการสร้างสรรค์ทางวัตถุ โดยดัดแปลงจากวัสดุในธรรมชาติมาเป็นเครื่องมือ อุปกรณ์ที่ช่วยให้การใช้ชีวิตของมนุษย์เป็นไปโดยสะดวกสบายง่ายดายมากขึ้น เป็นหลักฐานชี้บ่ง ความชาญฉลาดของบรรพบุรุษชนชาติต่างๆ แต่โบราณกาล

อย่างไรก็ตาม วิถีชีวิตแห่งความสะดวกสบาย ท่ามกลางเครื่องมือและอุปกรณ์การสื่อสาร ยุคใหม่ น่าจะเปรียบได้กับอาวุธที่มีความคมกริครอบด้าน ความคืบหน้าในรสชาติของความสบายด้วย วัตถุที่เสมือนการเนรมิตให้ได้สิ่งต่างๆดั่งใจหวัง ทำให้มนุษย์ยิ่งถลาลึก คิดใจ อยากไขว่คว้า ครอบครองสิ่งที่จะอำนวยความสะดวกมาเป็นของตนมากยิ่งขึ้น และดูเหมือนความต้องการเหล่านี้ จะไม่มีขอบเขตเอาเสียเลย เห็นได้จากการแก่งแย่งต่อสู้ช่วงชิงเพื่อสนองความต้องการส่วนตน โดย ไม่ดูคยความทุกข์ยากลำบากเชิงุใจของผู้อื่นที่เกิดมากขึ้นทุกขณะ

อุปกรณ์การสื่อสารที่ใช้เทคโนโลยีล้ำสมัยที่เรียกกันว่า เทคโนโลยีสารสนเทศและการ สื่อสาร (Information and Communication Technology-ICT) หรือ ไอซีที เป็นปัจจัยสำคัญในการ เปลี่ยนแปลงดังกล่าว ส่งผลให้การสื่อสารคมนาคมรวดเร็ว ทัวถึง จนผู้คนทั่วโลกกลายเป็นชุมชน หนึ่งเดียว

อย่างไรก็ตาม ด้วยคำพังของตัวอุปกรณ์ไอซีที ย่อมไม่สามารถก่อให้เกิดอิทธิพลได้ถ้า มนุษย์ไม่ได้เป็นผู้ใช้ ปัญหาในสังคมมนุษย์ที่เกิดซ้ำซากต่อเนื่องมายาวนาน มีความรุนแรงมากขึ้น ตามความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยี ดูเสมือนคู่ไปกับความเป็นมนุษย์ที่ลดน้อยลงทุกที เมื่อ พิจารณาปัญหาในรูปแบบต่างๆที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

พระพุทธศาสนาสอนชีวิตที่ดีงามสูงสุด เป็นชีวิตที่มีความสุขด้วยความมีอิสรภาพ มี อิสรภาพภายใน ซึ่งเกิดจากการพัฒนาตน ด้วยการพัฒนาจิตปัญญา จนกระทั่งมีความสุขที่เป็นไทแก่ ตนเอง ทำให้เขาสามารถกลับมาเกื้อกูลต่อธรรมชาติแวดล้อมและเพื่อนมนุษย์ได้ดียิ่งขึ้น ทำที่ที่ ถูกต้องคือ มนุษย์อยู่กับเพื่อนมนุษย์ด้วยเมตตา มนุษย์อยู่กับสังขารด้วยปัญญา (พระพรหมคุณา ภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2553: 45-49)

สถานการณ์การใช้ไอซีทีในเชิงการสร้างสรรค์และพัฒนา

คุณลักษณะสำคัญของไอซีทีคือไม่มีพรมแดนระหว่างภูมิประเทศทางกายภาพ ไม่มี พรมแดนระหว่างชนชาติ เชื้อชาติ และวัฒนธรรมที่แตกต่าง ไม่มีขอบเขตจำกัดในเรื่องพื้นที่ที่บรรจุ ข้อมูลมหาศาล ราวกับเป็นแหล่งเก็บข้อมูลจากห้องสมุดทั้ง โลกมาได้ด้วยกัน

ไอซีทีเป็นเครื่องมือจากการพัฒนาของฝรั่ง ซึ่งมุ่งพัฒนาวัฒนธรรมแสวงปัญญาทางวัตถุ เจริญทางวิทยาศาสตร์ แต่เป็นการพัฒนาปัญญาที่ไม่ใช่องค์รวม เป็นปัญญาแยกส่วน ในขณะที่

ปัญญาในไตรสิกขา ตามวิถีพุทธ เป็นปัญญาในระบบองค์รวม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) 2551: 153)

การใช้ไอซีทีผ่านเว็บไซต์เครือข่ายสังคม ช่วยเอื้อการใช้ชีวิตและการศึกษา ในองค์กรต่างๆ ทั้งภาคธุรกิจ และภาคส่วนต่างๆ ในสังคม

ในส่วนขององค์กร มีการใช้ไอซีทีเป็นสื่อประชาสัมพันธ์สร้างภาพลักษณ์ให้แก่องค์กร เป็นช่องทางการสื่อสารเพื่อส่งเสริมเผยแพร่ผลิตภัณฑ์และบริการในรูปแบบต่างๆ

ในส่วนของแวดวงวิชาการ การศึกษา และความบันเทิง มีการใช้ไอซีทีในระดับองค์กรและระดับปัจเจกเพื่อการสืบค้นและเผยแพร่ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เป็นประโยชน์ทั้งแก่ผู้ส่งและผู้รับสาร ไม่ว่าจะเป็นนักเรียน นักศึกษา นักวิจัย นักเขียน และวงการอาชีพต่างๆ แม้แต่ผู้ประกอบการอาชีพอิสระ หรือนักเขียนสมัครเล่น ในการสื่อข้อมูลข่าวสารระหว่างกันอย่างง่าย สะดวก รวดเร็ว ประหยัดทั้งเวลา ค่าใช้จ่าย และทรัพยากรอื่นอย่างยากจะคำนวณ (ฐาปนระ วงษ์ชาติศาสตร 2554; จันทนา ทองประยูร 2551; ศรีสุดา งามเกียรติศักดิ์ 2548)

นอกจากนี้ยังมีผลการวิจัยด้านไอซีทีที่เป็นประโยชน์ต่อภาคธุรกิจ ในการเพิ่มช่องทางการตลาด โดยสร้างความภักดีต่อองค์กรผ่านเว็บไซต์เครือข่ายสังคม มีผลการวิจัยที่พบว่าปัจจัยจูงใจในการสร้างความภักดีต่อเว็บไซต์เครือข่ายของสังคม ได้แก่ ความมีคุณค่าของข้อมูลข่าวสาร และความเป็นสมาชิกภาพในชุมชน แม้จะมีปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อความจูงใจคือ ความกังวลเรื่องความเป็นส่วนตัว และความกังวลในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร (ธีรา ทิพย์สุข และดิสสทัต ประเสริฐสกุล 2555)

สถานการณ์ปัญหาจากการใช้ไอซีที

ท่ามกลางคุณลักษณะที่เอื้อต่อการสื่อสารการพัฒนาการรับรู้ แลกเปลี่ยน และการพัฒนา ด้านต่างๆ ไอซีทีก็ส่งผลกระทบทางลบในวงกว้าง

สังคมมักตำหนิความก้าวหน้าและความทันสมัยของอุปกรณ์แทนที่จะตำหนิว่ามาจากมนุษย์ผู้ใช้ การใช้อุปกรณ์เครื่องมืออย่างไม่รู้เท่าและไม่รู้ทันเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งกว่าในการก่อให้เกิดอิทธิพลและผลกระทบมากมาย โดยเฉพาะทางลบหรือการทำลาย เสมือนแหล่งรวมที่สุดแห่งวายุร้ายเข้าไว้ด้วยกัน

สังคมไทยกำลังจะสูญเสียวัฒนธรรมแห่งความเมตตา ในขณะที่ยังไม่เดินหน้าในวัฒนธรรมแห่งปัญญา คนไทยกำลังจะโหดร้าย กำลังจะไม่มีเมตตากรุณา แม้คนในครอบครัวก็ทิ้งกันได้ แม้ทั้งลูก ลูกฆ่าพ่อ ฆ่าแม่ ความเป็นพี่เป็นน้องกำลังจะหมด (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2551: 152)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2553: 5) กล่าวถึงเทคโนโลยีขั้นสูงที่เกี่ยวข้องกับข่าวสารข้อมูล ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีนี้ถูกนำมาสนองโลกะ และ

โทสะ ทำให้โลภและโทสะแสดงฤทธิ์ได้เต็มกำลังยิ่งขึ้น มีการแก่งแย่งชิงสิ่งบริโภค การครอบงำกัน การพยายามกำจัดกัน จากการรังเกียจ แบ่งแยกผิว เชื้อชาติ ศาสนา เทคโนโลยีถูกนำมาใช้สนองความโลภ หนุนให้ความเกลียดชังแบ่งแยกร้ายแรงยิ่งขึ้น

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (2553-ค) ทรงนิพนธ์ไว้ว่า เด็กไทยเดี๋ยวนี้ไม่ค่อยมีความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจน จึงหันไปหวาดตามกระแสค่านิยม ใครว่าดีก็ทำตาม ไม่มีหลักของตัวเอง ความมั่นใจที่แท้ ได้แต่หวั่นไหว วอกแวก คอยตื่นตื่น คอยดูกระแส ทำให้พัฒนาช้า เมื่อพัฒนาเด็กยาก ก็พัฒนาสังคมได้ยาก

ปริมาณการใช้ไอซีทีที่เพิ่มขึ้นอย่างไม่มีทีท่าจะหยุดยั้ง ก่อให้เกิดปัญหามากมายในสังคม เกิดบริการมากมายเพื่อสนับสนุนผู้ใช้ เช่นเดียวกับบริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ (Social network) พื้นที่โซเชียลกลายเป็นแหล่งพบปะ แลกเปลี่ยนรูปภาพ วิดีโอและอื่นๆ (พวงรัตน์ จินพล 2555; ชูชาติสิงห์เปี่ยม 2548) ทำให้เกิดกลุ่มมีจาชีพออนไลน์ เรียกว่า “สแกมเมอร์” (พวงรัตน์ จินพล 2555) บุคคลกลุ่มนี้มีโอกาสใช้ช่องทางผ่านไอซีที ในการหลอกลวงผู้อ่อนด้อยกว่าที่ขาดความเฝ้าทัน ด้วยวิธีที่หลากหลาย ผ่านเว็บไซต์ที่ได้รับความนิยม เช่น เว็บไซต์รักออนไลน์ (Online Dating Website) เฟสบุ๊ก (Facebook) มายสเปซ (MySpace) เป็นต้น คนกลุ่มนี้จะเข้าไปติดสนิทกับเหยื่อและพยายามสร้างสัมพันธภาพที่ดี และเน้นย้ำเรื่องการแต่งงาน แล้วจึงตีจาก หรือหลอกลวงเรื่องล็อตเตอรี่ การหางานทำ การขายทองหรือเพชร การขายหรือการเช่า เงินกู้ การบริจาค หลอกให้เหยื่อโอนเงินผ่าน Western Union หรือ Moneygram

สังคมยุคข้อมูลข่าวสารพบว่าที่สื่อมวลชนนำเสนอเนื่องๆ ถึงพิษภัยจากการใช้ไอซีทีอย่างไม่รู้เท่าทัน เกิดการสูญเสียทรัพย์สิน จนถึงเสียชีวิต โดยผู้ใช้ไอซีทีเป็นทั้งที่ผู้ก่อเหตุและเป็นผู้ถูกระทำหรือผู้สูญเสีย ทำให้สังคมที่รับรู้ข่าวที่น่าสังเวชเหล่านั้นเกิดความเศร้าสลด ดังเช่น การทำปิตุฆาตและมาตุฆาต ผู้ให้กำเนิดชีวิต ผู้มีพระคุณอันหาที่สุดมิได้ เหตุการณ์ดังกล่าวไม่น่าจะเกิดในสังคมพุทธและสังคมแห่งความเป็นมนุษย์ที่แต่ละปัจเจกควรได้รับการฝึกฝนอย่างมีสติและสัมปชัญญะอยู่ตลอด

ข่าวเด็กนักเรียนกระโดดตึกและเสียชีวิต จากการน้อยใจที่บิดาไม่ให้เล่นเกมคอมพิวเตอร์ เด็กวัยรุ่นฆ่าแม่บังเกิดเกล้าจากความโกรธแค้นที่แม่ดูค้ำว่ากล่าว กลายเป็นกระแสวิพากษ์วิจารณ์ที่มึนเหตุ เกี่ยวโยงกับการใช้ไอซีที และเกมคอมพิวเตอร์

ประเด็นหลักของปัญหาที่เกิดขึ้น นอกจากการเลียนแบบพฤติกรรมที่พบในอินเทอร์เน็ตและเกมคอมพิวเตอร์แล้ว ยังมีปัญหาเรื่องการใช้เวลาที่ไม่เหมาะสม เป็นอีกหนึ่งปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อพฤติกรรม และอาจส่งผลไปยังการใช้ชีวิตในสังคมแห่งความเป็นจริง โดยไม่สามารถบังคับตนเองโดยเฉพาะทางจิตใจ

(<http://www.thaihealth.or.th/healthcontent/featured/9419> (สืบค้น 13 พฤศจิกายน 2555))

งานวิจัยเกี่ยวกับระดับสติปัญญา กับผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของวัยรุ่นติดเกม (รวิพรรณิ พูลลาภ และสาวิตรี ทยานศิลป์ 2555) พบว่ากลุ่มตัวอย่างวัยรุ่นชาย 17-21 ปี ใช้เวลาเล่นเกมตั้งแต่ 5 ชั่วโมงขึ้นไป บางรายเล่นเกมต่อเนื่องถึง 72 ชั่วโมง โดยไม่ยอมรับว่าตนเองติดเกมขั้นรุนแรง กลุ่มตัวอย่างมีสติปัญญาอยู่ในระดับดี ประมาณ 111-135 แต่เกรดเฉลี่ยประมาณ 2.00-2.90 เนื่องจากขาดความใส่ใจในการเรียน ขาดวินัย และการพักผ่อน

ปัญหาเวลานี้ในสังคมไทย สื่อด้านปฏิเสวนา คือการเสพบริโภคนอกคน คนไทยจึงไหลไปตามกระแสค่านิยมได้ง่าย การศึกษาควรเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น ถ้าเด็กหลงไหลไปตามกระแสค่านิยม เขาก็กินเพียงเพื่อเอร็ดอร่อย ตามค่านิยม โก่เก๋ อวดมั่งมี แสดงฐานะแข่งกัน ไม่ใช่ปัญญา ไม่รู้ความมุ่งหมายที่แท้ของการกิน ถ้าเขามีสื่อด้านนี้ เขาจะรู้ว่ากินเพื่ออะไร โดยมุ่งคุณค่าที่แท้ได้ คุณภาพและปริมาณอาหารที่พอดี ให้มีสุขภาพ ส่วนการทำตามค่านิยม เป็นเพียงการรู้เท่าทันว่าอยู่ในสังคมที่นิยมกันอย่างไร อย่าให้เขาเสียความรู้สึก แล้วปฏิบัติให้พอเหมาะ เข้าสังคมหรือชุมชนได้ แต่อย่างรู้เท่าทัน เรียกว่าเด็กมีหลักหรือมีศีล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) 2551: 157-158)

แต่เวลานี้เด็กไม่มีหลัก มีแต่ถูกหลอก ชักจูง ไร้ใจ ชั่วๆ ในทางเสพบริโภคนอกคน ตามกระแสค่านิยม ถ้าเพียงเด็กไทยได้ศีล กินอยู่คู่พึงเป็น สังคมไทยจะเข้มแข็งและก้าวไปได้ไกล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) 2551: 158)

สาเหตุของปัญหาจากการใช้อินเทอร์เน็ต

การเกิดของอินเทอร์เน็ตและสภาพการใช้อินเทอร์เน็ตที่แผ่ขยายไปในทุกระดับของความเป็นอยู่ของมนุษย์ ส่งผลต่อความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุอย่างต่อเนื่อง เกิดเป็นอารยธรรมทางวัตถุที่ยั่วเย้ากิเลสตัณหาของมนุษย์ให้กระพืออย่างยากจะดับได้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2553: 8, 12) กล่าวถึงอารยธรรมของมนุษย์ว่า อารยธรรมมนุษย์ถูกครอบงำด้วยมิถิลา 3 ประการ คือ การมองมนุษย์แยกต่างหากจากธรรมชาติ เป็นเจ้าของครอบครองพิชิตธรรมชาติ จัดการธรรมชาติตามความปรารถนาของตน ประการที่สอง การมองเพื่อนมนุษย์ไม่เป็นเพื่อนมนุษย์ แต่มองแบบแบ่งแยกเป็นพวกโน้นพวกนี้ ประการที่สาม การมองความสุขที่เกิดจากวัตถุบำรุงบำเรอตนมากที่สุด

การแก้ไขปัญหาคือต้องมองสาเหตุให้ได้ครบถ้วน มิถิลาเป็นเรื่องของศาสนาโดยตรง ศาสนาเองก็เป็นมิถิลา การใช้ศาสนาช่วยแก้ปัญหาให้โลก ศาสนาต้องเอื้ออำนวยให้เกิดมิถิลาที่ถูกต้อง

สิ่งทั้งหลายไม่มีอยู่โดยลำพังตน แต่อิงอาศัยซึ่งกันและกัน คล้ายกับหลักสัมพันธภาพ ที่นิยมเรียกว่า “ปฏิภาณสมุปปาท” หรือ “อิทัปปัจจยตา” ผลเกิดขึ้นเมื่อปัจจัยพร้อม

พระพุทธศาสนานั้นเรื่องปัญญา แต่ทำไมสังคมไทยจึงอ่อนในเรื่องการแสวงปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) 2551: 151)

ปัญญา แปลว่า ความรู้ทั่ว ตามสัจจะคือความจริง มีแล้วเป็นแล้วอย่างไร ก็รู้อย่างนั้น (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (2553-ก: 1)

ความรู้ในทางโลกนั้นเป็นด้านสร้าง ไม่มุ่งถึงความดับทุกข์ จะมีมากเท่าไรก็ตาม ก็ยังเป็นด้านก่อทุกข์รำไป เพราะยังดับค้นหา คือ ความคืนรณะยานอยากไม่ได้ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (2553-ก: 15)

แนวทางแก้ไขปัญหาจากการใช้ไอซีที

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2551: 58-60) กล่าวถึงลักษณะสำคัญประการหนึ่งของพระพุทธศาสนาคือให้ความสำคัญทั้งแก่ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน เป็นหลักที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เพื่อให้เกิดสัมมาทิฐิ ซึ่งเป็นองค์แรกของมรรคในอริยสัจสี่ เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาที่ถูกต้อง

ปัจจัยสองประการที่ช่วยให้คนมีสัมมาทิฐิคือ ปัจจัยภายนอก หรือ “ปรโตโมษะ” และปัจจัยภายในหรือ “โยนิโสมนสิการ” โดยไม่ดึงไปข้างใดข้างหนึ่งเพียงข้างเดียว

ปัจจัยภายนอกหรือการมีปรโตโมษะที่ดี คือ การมีกัลยาณมิตรที่ดี มีพ่อแม่ที่ดี มีครูอาจารย์ที่ดี มีมิตรที่ดี ซึ่งให้ความรู้ที่ถูกต้อง เป็นตัวอย่างที่ดี มีแหล่งความรู้ มีสื่อมวลชนที่ให้สติปัญญา เป็นสื่อสารที่ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ มีอุบายในการแนะนำหลักปฏิบัติที่ถูกต้องในการเจริญภาวนา

นอกจากปัจจัยภายนอก ยังต้องมีปัจจัยภายใน คือ ต้องมีโยนิโสมนสิการ การรู้จักคิด คิดเป็น ถ้าคิดไม่เป็น ไม่รู้จักคิด จะไม่สามารถเอาสิ่งที่กัลยาณมิตรแนะนำไปใช้ประโยชน์ ถึงจะได้รับฟังคำแนะนำสั่งสอน ก็ไม่รู้จักนำไปใช้ประโยชน์

แนวทางแก้ไขปัญหาจากการใช้ไอซีทีในบทความนี้ แบ่งเป็น แนวทางจากปัจจัยภายนอก ได้แก่ ระดับสังคม ระดับสถานศึกษา และระดับครอบครัว ส่วนแนวทางจากปัจจัยภายใน ใช้หลักของโยนิโสมนสิการ

แนวทางแก้ไขปัญหาคการใช้ไอซีที: ปัจจัยภายนอกระดับสังคม

ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจากเหตุปัจจัยต่างๆ ต้องได้รับการเยียวยาและหาทางแก้ไข ป้องกันมิให้เกิดเหตุการณ์ซ้ำซาก อันที่จริงการป้องกันควรดำเนินการก่อนที่จะเกิดปัญหา แต่ความไม่ใส่ใจในอันตรายและผลกระทบทางลบที่เกิดขึ้น มักถูกซ่อนไว้ในคราบของความเจริญ ความก้าวหน้าของเทคโนโลยี จนเกิดการละเลยในการมองอีกคมหนึ่งของอุปกรณ์ที่ทันสมัยนั้น

การป้องกันจำเป็นต้องอาศัยผู้อยู่ในสังคมทั้งหมด ทั้งระดับองค์กรและระดับปัจเจก องค์กรที่จำเป็นต้องเข้ามาดูแลการใช้ไอซีทีตาม โครงสร้างระดับบนของสังคมคือภาครัฐ ซึ่งเป็นผู้กำหนดนโยบายและทิศทางการบริหารประเทศ รัฐต้องเข้ามาควบคุมปกป้องประชาชนพลเมืองในการได้รับข้อมูลข่าวสารที่ยั่วยุ จนนำไปสู่การก่อเหตุรุนแรง มีงานวิจัยจำนวนมากสนับสนุน

แนวทางดังกล่าว (รวีพรรดิ พูลลาภ และสาวิตรี ทยานศิลป์ 2555; วิไลวรรณ พวงแก้ว 2553; ประภาส เตโช 2549)

สื่อมวลชนก็มีบทบาทสำคัญ ในการชักจูงส่งเสริมค่านิยมทางสังคมและความคิดเห็นของประชาชน สื่อมวลชนและข้อมูลข่าวสารทุกชนิดสามารถช่วยเหลือทำประโยชน์แก่มวลมนุษย์ได้เป็นอย่างมากในการแก้ไขปัญหาโลกในปัจจุบันและในการพัฒนามนุษย์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2553: 39)

อย่างไรก็ตาม ภาครัฐไม่สามารถบริหารคนทั้งประเทศได้ ถ้าภาคส่วนอื่นๆ ไม่ช่วยสนับสนุนเกื้อกูล ทั้ง ภาคเอกชน ภาคประชาชน ภาคองค์กรที่ไม่แสวงกำไร และที่สำคัญยิ่งคือภาคครอบครัวและภาคสถานศึกษา

พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงคุณสมบัติที่ทำให้คนบรรลุถึงความเจริญในทางดี ฟังประกอบด้วยคุณสมบัติ 3 ข้อ ข้อแรก มีจักขุ มีปัญญารู้จักเหตุผล ทั้งทางเสื่อมทั้งทางเจริญ ข้อสอง มีความเพียรพยายามเพื่อละความชั่ว ทำความดี ข้อสาม ถึงพร้อมด้วยที่อาศัย คือกัลยาณมิตร ซึ่งเป็นผู้รู้ สามารถให้คำแนะนำชี้แจง แก้ปัญหาต่างๆ ให้ได้ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช 2555: 114)

แนวทางแก้ไขปัญหาการใช้ไอซีที: ปัจจัยภายนอกระดับสถานศึกษา

ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศกระตุ้นกิเลสตัณหาในมนุษย์ให้ลุกลามไม่หยุดยั้ง เกิดความต้องการแสวงหาวัตถุ เพื่อบำรุงความต้องการอยู่ทุกขณะ ส่งผลถึงผู้เป็นหัวหน้าหรือผู้ปกครองเด็กในครอบครัวที่ไม่สามารถอบรมดูแลเด็กได้ เป็นผลให้ครอบครัวส่งผลผลิตที่สร้างปัญหาให้แก่โรงเรียน ซึ่งเป็นภาคที่ต้องรับช่วงการดูแลเด็กจากครอบครัว โรงเรียนจึงพบปัญหาจากเด็กนักเรียนจำนวนมาก ซึ่งมาจากต่างครอบครัว หลากๆ ครอบครัวส่งลูกหรือเด็กในความดูแลให้โรงเรียนช่วยสั่งสอนอบรม โดยหวังว่าโรงเรียนจะสามารถจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในตัวเด็กได้ โรงเรียนจึงรับศึกหนักในการดูแลสั่งสอนเด็กที่มีปัญหา

การศึกษามีความหนักแน่นลงไปถึงรากฐานมากกว่าสื่อมวลชน ผู้เกี่ยวข้องจึงต้องมุ่งเน้นบทบาทสำคัญที่สุดในการสร้างเสริมทัศนคติหรือทิวทัศน์ที่เกื้อกูล สถาปนาสัมมาทิฐิในสังคม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2553: 40) การศึกษาแนวพุทธคือรู้ความจริงของธรรมดาแล้วพัฒนาคนบนฐานของธรรมชาติ

ยุคปัจจุบันที่มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารจัดการสถานศึกษาทั้งประเทศ ครูอาจารย์ตามโรงเรียนต้องสร้างและผลิตผลงานวิชาการเพื่อรองรับความมั่นคงในการประกอบอาชีพของตน ความใส่ใจเด็กนักเรียนดังเช่นครูอาจารย์สมัยก่อนจึงต้องผิดแผกอย่างไม้อาจหลีกเลี่ยงได้ และก็ไม่ควรตำหนิที่ครูอาจารย์หรือโรงเรียน เพราะเป็นเรื่องธรรมดาสามัญที่ผู้ปฏิบัติงานจำเป็นต้องหาความมั่นคงให้แก่ตนเองก่อนสร้างความมั่นคงในชีวิตให้แก่บุตรหลานของผู้อื่น แต่

ทั้งนี้ทั้งนั้น การแก้ไขปัญหาคือจุดเริ่มต้นน่าจะเป็นทางออกที่ดี โดยการสั่งสอนอบรม ตั้งแต่เด็กเริ่มรู้เดียงสา ด้วยการสอนการกินอยู่แบบรู้เท่าทัน

เด็กมีความรู้เดียงสา หมายถึงความยังไม่รู้จักใช้ความคิดให้รู้เหตุผล ความยังไม่รู้จักรับผิดชอบ ไม่รู้จักยับยั้งชั่งใจ ผู้ปกครองควรบำรุงเลี้ยงดูให้อาหารใจที่คืออยู่เสมอ ภาวะทางจิตใจของเด็กก็จะเติบโตขึ้นในทางดี ให้เด็กได้เสวนาคบหาคุ้นเคยกับบุคคลและสิ่งแวดล้อมที่ดีที่ถูกต้อง (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (2553-ข: 3-4)

รู้เดียงสา มีความหมายว่า มีปัญญาเริ่มต้นที่จะดำรงตนอยู่ในโลกด้วยตนเอง มนุษย์มีสมบัติประเสริฐติดตนมาแต่กำเนิด คือกำเนิดปัญญา (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช 2555: 1)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2551: 159-160) กล่าวถึงการกินอยู่ของเด็กไทยว่า ถ้าเด็กไทยกินอยู่ เสพบริโภคนิยม คู้ฟุ้งเป็น ก็มีศีลอินทริยสังวร เขาจะปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมเป็น คู้โททศน์ เป็น ใช้สื่ออินเทอร์เน็ตเป็น รู้จักบริโภคนิยมด้วยปัญญาและเพื่อปัญญา ก็จะเกิดวัฒนธรรมทางปัญญา ทั้งหมดนี้เป็นเรื่องของชีวิตประจำวัน โดยทางโรงเรียนเป็นตัวกลางกระตุ้นให้บ้านทำหน้าที่ให้การศึกษานี้ โรงเรียนต้องไม่จำกัดบทบาทเฉพาะที่โรงเรียน โดยช่วยเป็นพี่เลี้ยงของพ่อแม่ด้วยการจัดการการศึกษาให้ลูก

ครูอาจช่วยได้โดยแนะนำว่าสิ่งที่สร้างสรรค์นี้มีคุณค่า มีประโยชน์ต่อชีวิตและสังคม เมื่อเด็กทำด้วยความรู้ความเข้าใจ เด็กก็มีความมั่นใจขึ้นในสิ่งที่ทำ จิตใจก็มีความสุขที่จะทำ มีศรัทธาเชื่อมั่นในสิ่งที่จะทำ มีความเพียรพยายามที่จะทำ จิตก็สงบ มุ่งมั่น นี่คือสมาธิ เป็นสมาธิแบบไดนามิก ถ้าเด็กไม่มีปัญญา จะไม่รู้ว่สิ่งที่ตนทำมีเหตุผลอย่างไร ดีต่อชีวิตและสังคมอย่างไร

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2551: 145-147) กล่าวว่า เราต้องการให้เด็กทำความดีก้าวหน้าไปในความดีและการสร้างสรรค์สิ่งที่ดี เราต้องการให้เด็กมีความมุ่งมั่นแน่วแน่ และมีจิตใจที่ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่พลุ่งพล่าน ไม่กระวนกระวาย ในการเดินทางไปทางแห่งความดีงาม ถ้าเขามีความมั่นใจ มีความสงบมั่นคงในการทำทำความดีแล้ว เขาจะไปได้ดี

การกระทำทุกอย่างที่น่านิยมนิยมชอบ ก่อให้เกิดสุขประโยชน์ แก่ตนเอง และแก่ผู้อื่น คือความดี ส่วนการกระทำทุกอย่างที่น่าตำหนิตืดเย็น ก่อให้เกิดทุกข์โทษแก่ตนเองและผู้อื่น คือความชั่ว โลกต้องพึ่งความดีของคนทั้งหลายจึงเกิดความสุขความเจริญ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (2553-ข: 15-16)

ถ้าเด็กเกิดความรู้ และมีความมั่นใจทางปัญญาแล้ว จะเป็นความมั่นใจที่แท้ เพราะปัญญาปรับเปลี่ยนสภาพจิต ถ้าคนเรามีความรู้ชัดเจน แน่วแน่ ความมั่นใจจะเกิดขึ้นที่ แต่ถ้าเขาไม่รู้แน่ชัดว่าสิ่งนี้ดีหรือไม่ เขาก็ต้องไหวไปตามเสียงบอกบ้าง ตามกระแสค่านิยมบ้าง โดยเฉพาะในยุคที่ไอซีทีมีพลานุภาพ

แนวทางแก้ไขปัญหาการใช้ไอซีที: ปัจจัยภายนอกระดับครอบครัว

จุดตั้งต้นของปัญหาทั้งหมดมาจากครอบครัวเป็นหลัก เพราะเป็นผู้ผลิต เป็นผู้สร้าง เป็นผู้ก่อเกิดชีวิตใหม่ และส่งมอบชีวิตนั้นให้แก่สังคม

เมื่อผู้ใกล้ชิดเด็กที่เพิ่งกำเนิดมาไม่สามารถดูแลเอาใจใส่ให้การอบรมเลี้ยงดูตามบทบาทหน้าที่ที่บิดามารดาหรือผู้ปกครองพึงกระทำ โดยเฉพาะคุณธรรมและศีลธรรมพื้นฐานของการใช้ชีวิตร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม ปัญหาย่อมเกิดขึ้นทั้งทางกายและทางใจ

พ่อแม่ควรถามลูกเมื่อลูกจะซื้อของว่าที่ลูกจะซื้อนี้ ประโยชน์ของสิ่งนี้อยู่ตรงไหน มีประโยชน์ต่อชีวิตของเราอย่างไร ความมุ่งหมายแท้จริงในการซื้อคืออะไร ให้เขารู้จักใช้ปัญญาคิดเพื่อฝึกคิด ซึ่งเป็นเรื่องที่มีอยู่ในชีวิตตามธรรมดาตลอดเวลา เป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับกิจกรรมการเคลื่อนไหว ซึ่งเหมาะสำหรับเด็ก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) 2551: 150)

เด็กที่อยู่ในความดูแลของพ่อแม่และครู ควรได้รับการแนะนำสั่งสอนการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่หรือไอซีทีอย่างชาญฉลาดด้วยปัญญาทั้งทางโลกและทางธรรม

ทั้งเด็กและผู้ใหญ่มักทำผิดหรือประพฤติดนไปในทางผิดทั้งรู้ว่าผิด คนที่ทำไปโดยไม่รู้จักมีแต่่น่าจะน้อยกว่า ด้วยมีความปรารถนาของจิตใจอย่างแรงที่จะทำ ช่มความปรารถนาไว้ไม่ได้ เด็กที่ไม่ไปโรงเรียน ผู้ปกครองและครูควรติดต่อกันโดยใกล้ชิด เพื่อนำเด็กเข้าสู่สู่ทางได้โดยเร็ว ถ้าผู้ปกครองและครูต่างพากันละเลย เฉยเมย เด็กที่อ่อนความคิดจะถูกชักจูงไปในทางผิดได้ง่าย เด็กยังต้องมีผู้ใหญ่ช่วยปกครองโดยใกล้ชิด ผู้ใหญ่เองอยู่ในภาวะที่ต้องใช้ความคิดของตนเอง เพื่อให้เกิดสติยับยั้งตนเองให้มาก เป็นผู้รู้รู้ทางทั้งชีวิต ทั้งความประพฤติ จึงจำต้องหยุดคิดให้ดีกว่าก่อนที่จะทำอะไรลงไป ยิ่งเป็นทางที่เสียที่ผิด ยิ่งจำต้องพยายามคิดยับยั้งให้ได้ หยุดคิด ช่มใจ ยับยั้งความปรารถนาที่ผิดเสีย หยุดใจจากเรื่องที่มีงมงันปรารถนาอย่างแรงกล้าสักครู่ แล้วใช้ความคิดทบทวนทั้งในด้านสนับสนุนทั้งในเรื่องค้าน บางทีเพราะยังอยู่ในวัยคะนอง บางทีเพราะเหตุการณ์เร้าใจมาก (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (2555: 29-30)

แนวทางแก้ไขปัญหาการใช้ไอซีที: ปัจจัยภายใน

ปัจจัยภายในคือการมีโยนิโสมนสิการ ซึ่งเป็นการใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น ทำในใจโดยแยกกาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา รู้จักสืบสาวหาเหตุผล แยกแยะสิ่งนั้นๆ หรือปัญหานั้นๆ ออก ให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2553-ค: 69)

การใช้ไอซีทีเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาตนเอง อย่างรู้เท่าและรู้ทัน จนถึงการพึ่งตนเองได้ในระดับปัจเจก จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยภายในตน เนื่องจากไอซีทีเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนกระตุ้นความสะดวกสบายและความต้องการที่ไม่หยุดยั้งของปัจเจกชนและสังคม จนเป็นภัยที่ก่อร่างเป็นเงาคาขนาคใหญ่ขึ้นอย่างไม่มีการหยุดยั้ง ถ้าระดับปัจเจกมีความสามารถรู้เท่าทันการใช้ไอซีที

ปัญหาต่างๆ ที่เกิดในระดับครอบครัวและสถานศึกษาและในสังคมย่อมลดน้อยลง เพราะสังคมเกิดจากปัจเจกจำนวนมากมารวมกัน

การใช้ไอซีทีอย่างรู้เท่าทันนี้มีผู้สอนและให้คำแนะนำไว้มากมาย ทั้งแนวทางทางโลกหรือความรู้ทางวัตถุและแนวทางทางธรรมะหรือทางจิตใจ

ลักษณะแห่งพระพุทธศาสนามีหลายลักษณะ ที่สำคัญประการหนึ่งคือ เป็นศาสนาแห่งปัญญา เชื่อว่ามนุษย์ประเสริฐ ด้วยการฝึกฝนพัฒนา เป็นศาสนาแห่งการศึกษา ให้ความสำคัญทั้งแก่ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ให้ตื่นตัวด้วยความไม่ประมาท

การหัดใช้ความคิดไปในลู่ทางแห่งปัญญา จะเจริญปัญญาดียิ่งนัก จะตกลงใจทำอะไร ให้หยุดคิดเสียก่อน ผู้ที่หยุดคิดเสียก่อน จะได้ความคิดว่าควรหรือไม่ควร ถูกหรือผิด (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (2555: 26-27)

ในท้องถิ่นที่เจริญ ทางต่างๆ ยิ่งมาก ทั้งทางดีและทางเสีย อะไรเป็นทางดี อะไรเป็นทางเสีย ทุกคนยิ่งเติบโตขึ้นก็ยิ่งทราบ จากคำบอกเล่ากล่าวสอนบ้าง จากประสบการณ์บ้าง แม้บางอย่างจะยังไม่รู้ บอกแนะกันนิดหน่อยก็รู้ หรือนำทางไปเพียงครั้งสองครั้ง ก็รู้ได้จำได้ ข้อสำคัญจึงอยู่ที่ “วิธีใช้ความคิดที่จะทำให้เกิดสติ คือความระลึกลำนึกตัวได้เองในทางผิดทางถูก จนเป็นเหตุให้เกิดความยับยั้ง ไม่ปล่อยตนเองให้เดินทางผิด แต่ส่งเสริมตนเองให้เดินทางที่ถูกอยู่เสมอ” (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (2555: 28)

คนที่ทำตามความปรารถนาของใจเรียกว่า “ลู่อ่านาจแห่งความปรารถนา” มิใช่น้อยที่เกิดความเสียใจในภายหลัง เมื่อต้องพลาดพลั้งแล้ว ความรู้สึกลำนึกผิดชอบเกิดขึ้นไป ดังนั้นจึงสมควรหัดบริหารจิต ฝึกข่มจิตไว้ให้ได้ ผู้ที่หัดทำใจให้มีสมาธิ ให้มีความสงบตั้งมั่นอยู่ในทางที่ถูก และฝึกหัดทางปัญญาด้วยการสติศึกษา และหัดใช้ความคิดดังกล่าวอยู่เสมอ จะสามารถเรียกเอา “ความรู้สึกลำนึกผิดชอบ” ใจที่สงบเท่านั้น จึงจะใช้คิดให้เข้าถึงเหตุผลตามที่เป็นจริงได้ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (2555: 30-31)

ยิ่งเป็นผู้ใหญ่ขึ้นเพียงใด ก็ต้องอาศัยวิธีเตือนตนเองมากเข้าเพียงนั้น พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ “เตือนตนด้วยตน สอบสวนตนด้วยตน” “ผู้ที่มีสติครองตน จักอยู่เป็นสุข” (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (2555: 33)

ลักษณะหนึ่งของพระพุทธศาสนาถือถือปัญญาเป็นยอดธรรม

ปัญญาเป็นธรรมแกนกลาง ธรรมทั้งหลายทั้งปวงมีปัญญาเป็นยอดยิ่ง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) 2551: 37) พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา ไม่ใช่ศาสนาแห่งศรัทธา โดยให้อิสระภาพทางปัญญาแก่คนมาก ให้มีทัศนคติที่มองสิ่งทั้งหลายตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย แต่ถ้าไม่มีการศึกษากันจริงจัง ก็ไม่สามารถเข้าถึงปัญญาที่แท้จริงได้ สาระสำคัญของศกยภาพคือปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) 2551: 47)

ปัญญาคือ ความรู้ฉลาด หรือความฉลาดรู้ในทางเจริญ ในทางเสื่อม และในวิธีที่ดำเนินหลักเลียงทางเสื่อม ไปสู่ทางเจริญ ความรู้ที่เข้าถึงความจริงตามเหตุผล หรือความรู้เหตุผลตามเป็นจริง

ปัญญา เป็นเครื่องวินิจฉัยว่า อะไรเป็นทางเจริญ อะไรเป็นทางเสื่อม อะไรเป็นวิธีดำเนินคนไปสู่ทางเจริญ หรืออะไรจริง อะไรไม่จริง อย่างประกอบด้วยเหตุผล ทุกคนย่อมมีปัญญาที่เป็นพื้น และที่อบรมขึ้นใหม่ พอจะดำรงตนอยู่ได้ตามสมควรแก่ภูมิปัญญาของตน (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช 2555: 112)

ทางเกิดปัญญาคือการศึกษา การศึกษาที่ไม่ต้องอาศัยโรงเรียนหรือมหาวิทยาลัย คือ การศึกษาด้วยตนเองในกิจการที่พึงทำทั้งปวง ใช้ตาใช้หูอ่านฟังสำเนียงกำหนด ใช้ความคิดใคร่ครวญพิจารณาและลงมือทำ แล้วปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้นเรื่อยๆ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช 2555: 94, 96)

ความฉลาดที่สร้างขึ้นด้วยการศึกษาด้วยตนเองในการงาน จึงสูงขึ้นไปกว่าความรู้จากการศึกษาในโรงเรียน ทั้งนี้ต้องอาศัยสติขวนขวายทำการศึกษาดูด้วยตนเองอยู่เสมอในการงานที่พึงทำทั้งปวง ซึ่งทุกคนสามารถทำได้ เพราะต่างมีอุปกรณ์แห่งการศึกษานี้อยู่ คือ ตา หู ความคิด และมือที่จะทำ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช 2555: 97-98)

ปัญญาที่รู้หรือใช้เหตุผลที่ถูกต้อง ไม่ใช่สิ่งที่จะพึงได้จากโรงเรียนโดยตรง แต่เกิดจากตัวเอง ที่ต้องมีสติคือความสำรวม (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (2553-ก: 16) เป็นปัญญาที่ได้โดยไม่มีหลักสูตรและไม่มีโรงเรียน แต่เกิดจากการปฏิบัติอบรมให้มาก

พระพุทธศาสนายอมรับความสำคัญของมนุษย์ว่ามีภาวะเป็นสัตว์ที่ฝึกได้ และจะประเสริฐสุดด้วยการฝึก มนุษย์มีศักยภาพสูงสุดในการฝึก ซึ่งหมายถึงการพัฒนาตน ไม่ต้องฝากชะตากรรมไว้กับเทพเจ้า ไม่ต้องบวงสรวงอ้อนวอนรอให้เทวดาโปรดปราน แต่มนุษย์มีความโน้มเอียงอย่างหนึ่ง คือประมาทในศักยภาพของตน จึงมีหวังพึ่งปัจจัยภายนอก สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องที่ผู้ใกล้ชิดกับเด็กจำเป็นต้องให้คำแนะนำสั่งสอน รวมทั้งต้องทำตนเป็นแบบอย่างให้เด็กได้ประพฤติตาม

พระพุทธเจ้าทรงนำทางให้เรานับถือตนเอง แต่อย่าหยิ่งลำพอง อย่างนี้ที่เราเป็นมนุษย์ ประเสริฐแล้ว แต่ต้องระลึกที่จะฝึกฝน ต้องพัฒนาตนอยู่เสมอ จะทำให้เราเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) 2551: 49, 51, 53)

ร่างกายคนเป็นเครื่องมือสื่อปัญญา

ร่างกายของคนเรามีเครื่องมือเป็นสื่อปัญญาอยู่พร้อมสรรพ คือประสาททั้งห้า ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กายประสาท พร้อมทั้งมันสมองซึ่งเป็นใจกลางของสื่อปัญญาทั้งหมด (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช 2555: 2)

เครื่องหลอกหลวงทั้งหลายเกิดทางตาและหูนี้แหละมาก ในสมัยที่โลกเจริญดังในทุกวันนี้ เครื่องหลอกหลวงมีมากขึ้นด้วย ถ้าใครมีจิตใจไม่มั่นคงเพียงพอ ก็จะพลอยเสียไปได้ง่าย จึงสมควร หัดบริหารจิตใจให้ตั้งมั่นในทางที่ชอบ ใช้หูตาเป็นเครื่องมือ เล่าเรียนศึกษาให้เจริญปัญญา ปัญญานี้จะ ช่วยวินิจฉัยสิ่งที่ได้ยิน ได้เห็น เป็นจริงหรือหลอก ดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด ควรทำหรือไม่ควรทำ มีหูตา สว่างต่อโลก ไม่ถูกเครื่องหลอกหลวงทางหูทางตา ชักพาไปในทางที่ผิดได้ แต่ควรฉวยประโยชน์จาก สิ่งเหล่านี้เพื่อดำรงตนอยู่ในโลกได้โดยสวัสดิ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช 2555: 12-13)

การพัฒนาปัญญา

ผู้มีจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิย่อมรู้ตามเป็นจริง คือได้ปัญญา ได้ความรู้ตามความเป็นจริง เมื่อ อ่านหรือฟังจะต้องตั้งใจ ด้วยการรวมใจมาอยู่ที่สิ่งที่อ่านหรือเรื่องที่ฟังจึงจะรู้เรื่อง ความตั้งใจดังกล่าวคือความทำจิตให้เป็นสมาธิ ความรู้ต้องอาศัยความตั้งใจทุกคราว ผลโดยตรงของสมาธิคือ ปัญญา (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช 2555: 6)

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (2555: 113-116) ทรงนิพนธ์ไว้ว่าน่าแปลกที่ ความเชื่ออย่างไรเหตุผล ยังมีแก่คนที่มิวิชาความรู้ยังไม่ค่อย เพราะสมักรที่จะเชื่อของตนอย่างนั้น เมื่อปักใจเชื่อลงไปเสียแล้ว ก็ไม่ใช่ปัญญาที่มีอยู่ มิวิชาแม้ท่วมทับก็เหมือนไม่มีวิชา จึงเป็นอวิชชา กันตอนนั้น เผลอสติไป เพราะความโลภ โกรธ หลง รวมเรียกว่าเผลอปัญญา ขาดสติ

ถ้าตนยังไม่มีปัญญา คือไม่มีความรู้ในเรื่องใด ก็ค้นคว้าไต่ถามผู้รู้อื่นๆ เพราะไม่มีใครจะรู้ อะไรไปทุกอย่าง ปัญญาของตนไม่มี ก็อาจอาศัยปัญญาของคนอื่นได้

ปัญญาต้องใช้อยู่เสมอ จึงจะคล่องแคล่วและคมขึ้น โดยใช้ฟังพินิจ คิดพิจารณา ตรึกตรอง สิ่งต่างๆ ก็จะมีความรู้ความเข้าใจอย่างแท้จริงขึ้น ความรู้ที่แท้จริงในทางธรรมหรือในทางโลก ก็เกิด จากพิจารณาสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญา

ปัญญาเท่านั้นที่จะทำให้โหมะหรือความหลงผิดลดลงได้ จึงต้องตั้งใจจริง พากเพียร อบรม ปัญญาในทางพระพุทธศาสนาให้สม่ำเสมอ

อันการจะปฏิบัติให้เกิดสติปัญญาในธรรมนั้น ในขั้นต้น ท่านให้อาศัยสัญญา คือ การจำได้ หมายถึง สัญญาความจำได้ในสังขารที่ทรงสอนไว้จะเป็นเครื่องช่วยยับยั้งความหลงผิดได้ มากหรือน้อย แล้วแต่กำลังของสติและปัญญา ความสกปรกล้างได้ด้วยน้ำสะอาดฉันทใด โหมะความหลงผิด ก็ทำลายได้ด้วยปัญญาฉันทนั้น (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (2552: 21-34)

การฝึกปัญญาด้วย “การละ” และ “การทำ”

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (2555: 36-39) ทรงนิพนธ์ว่าวิธีการฝึกปัญญา ด้วยการปฏิบัติ ใช้ความตั้งใจ ความรวมใจ ความคิดตรึงตรอง ควบคุมจิตใจให้มีสมาธิในการเรียน การ

งาน จะได้ปัญญา คือความรู้จากการเรียน การคิดไตร่ตรอง ซึ่งเป็นผลจากการลงมือทำ เมื่อนำสิ่งที่เรียนที่คิดไตร่ตรองดีแล้วไปทำให้เป็นการเป็นงานขึ้น ก็จะสำเร็จประโยชน์ ทั้งจะให้เกิดเป็นความรู้ที่เชี่ยวชาญขึ้น ข้อสำคัญของการลงมือปฏิบัติคือ “การละ” และ “การทำ”

สิ่งที่รู้แน่หรือควรเชื่อได้ว่ามีโทษ เป็นสิ่งที่ไม่ควรลงมือทำ เช่น การเป็นโรคภัย การติดสารเสพติด การติดคุก การให้หญิงพิกัด เว้นแต่คนที่เสียชีวิต ถือทัญญู หรือทฤษฏีที่ต้องลงมือทำเพื่อศึกษาให้รู้ด้วยตนเองทุกอย่าง

ทุกคนต้องยอมเชื่อคำรา หรือคำแนะนำสั่งสอนในสิ่งต่างๆ แม้ผู้รู้ที่ไม่ยอมเชื่อในสิ่งที่ไม่รู้ ก็ยังต้องเชื่อตามคำบอกของผู้อื่นคนละไม่น้อย เช่น วันเวลาเกิด เมื่อเติบโตขึ้นก็ใช้จะรู้ในทุกสิ่ง น่าจะกล่าวได้ว่ายังไม่รู้เพียงสาอีกมาก

ดังนั้น ผู้มีความคิดจึงยอมรับเชื่อฟังคำแนะนำสั่งสอนอันมีเหตุผลควรเชื่อ ได้ของผู้รู้ทั้งหลาย เมื่อท่านแนะนำว่า สิ่งนี้มีโทษ อย่าทำ ก็เชื่อฟัง คือเว้นไม่ทำ เช่น ยอมรับเชื่อฟัง ข้อบัญญัติของศาสนาที่นับถือ ยอมรับเชื่อฟังกฎหมายของบ้านเมือง ยอมรับเชื่อฟังคำห้ามปรามของมารดา บิดา ครูอาจารย์ และผู้รู้ที่พูดด้วยความใคร่ครวญด้วยหวังดี คือ “ยอมรับเชื่อฟังในสิ่งที่ควรเชื่อฟัง” ซึ่งส่วนใหญ่ ย่อมมีเหตุผลที่อาจตรงตามให้เห็นจริงได้ หากมีจิตใจที่ไม่ลำเอียง

การละ จึงหมายถึง การไม่ควรทดลองทำในสิ่งที่ห้ามทั้งหลาย แต่ควรเชื่อฟัง ยอมรับไม่ทำ หรือละเว้น “ละสิ่งที่ควรละ” ไม่จำเป็นต้องจำแนกแจกแจงอีกว่าคืออะไรบ้าง อะไรที่รู้อยู่แล้วว่าผิดชั่ว ไม่ดี เป็นสิ่งที่ควรละเว้น คือ ไม่ทำ

ข้อยากของการละเว้นคือ ความอยากทำสิ่งที่ไม่ควรทำ เพราะมีเครื่องยั่วเย้าต่างๆ ให้ออยาก เมื่อความอยากแรง ก็ทำให้ละเว้น ไม่ได้ จึงต้องบริหารจัดการใจให้มีความสงบตั้งมั่นอยู่ในทางที่ถูกต้อง ไม่ให้แพ้ใจตนเอง ไม่ให้แพ้ความอยากแห่งใจของตน ไม่ให้แพ้ความโกรธ ความหลง เป็นทาสของความอยาก

การละเว้นดูเหมือนไม่ได้ทำอะไร แต่ต้องทำมาก เป็นการละเว้นความอยากของใจ โดยต้องต่อสู้ความอยากในจิตใจของตน ต้องมีสติ มีความอดทน มีความละเอียดแก่ใจ การอดทนต่อความอยาก ถ้าทำงาน คงมีความเว้นความชั่วร้ายมากกว่านี้ ทั้งนี้ไม่มีเครื่องห้ามอื่นใดจะดีเท่าสติ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช 2555: 52)

การทำให้มีให้เป็น เป็นสิ่งสำคัญที่สุด ทุกอย่างที่คุณทำ แม้ในกิจประจำวัน เกิดจากการทำให้มีให้เป็น การพูดก็เกิดจากการทำให้เป็น หักพูดให้เป็นตั้งแต่เล็กๆ

การฝึกทางปัญญา ถ้ามิได้ทำความรู้สำนึก หรือความรู้หยั่งถึง ที่เป็นตัวปัญญาให้เกิดมีขึ้น ก็คงขาดปัญญาอยู่นั่นเอง จึงต้องอาศัยการทำให้มีให้เป็น ทำให้มีสมาธิให้มีปัญญาขึ้น

รวมความแล้ว ปัญญาเจริญเติบโตจากเหตุ 3 อย่าง คือ หนึ่ง การฟังหรือการอ่าน เป็นการเรียนทางตาหู สอง การคิดพิจารณา หรือการใช้ความคิด และสาม การทำให้มีให้เป็นขึ้น (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช 2555: 41-43)

การฝึกสติเพื่อพัฒนาตน มุ่งการใช้ไอซีทีอย่างรู้เท่าทัน

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (2555: 56-59) ทรงกล่าวถึงสติว่า มีลักษณะเป็น “ความระลึกได้” “ความรู้ตัวที่เกิดขึ้นก่อนจะทำจะพูดอะไร” และ “ความสำนึกระลึกได้ถึงผิดชอบชั่วดี” หัดทำสติด้วยตนเอง ไม่ทำสิ่งที่ไม่ควรทำ ไม่พูดเรื่องที่ไม่ควรพูด ด้วยหัดระลึกให้เกิดความสำนึกในผิดชอบ ที่เรียกว่า “ปลุกสติ”

สติ เป็นความระลึกได้ ถึงความรู้ความจำต่างๆ ที่จะใช้จัดการแก้ไขเหตุการณ์ทุกอย่างที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า ทั้งใหญ่และเล็ก ไม่ว่าจะเกิดขึ้นโดยฉับพลันไม่ทันคิด หรือเกิดขึ้นโดยปรกติ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช 2555: 59-60)

สติเป็นเครื่องรักษาตน คนที่มีสติรักษาตน จะเป็นคนที่คิดและรู้ก่อนที่จะทำอะไร ออกไป จึงเป็นคนรอบคอบ ไม่ผลุนผลัน ขณะที่ทำที่พูด ก็ถูกที่ถูกทาง เรียบร้อย ไม่ผิดเรื่อง มีความระลึกจดจำดี เว้นข้อที่ควรเว้น ทำข้อที่ควรทำ ต่างจากคนที่ขาดสติ ขาดความรอบคอบ ผลุนผลัน ทำพูดอะไรจึงมักผิดพลาด ขาดความสำนึกที่จะห้ามใจจากสิ่งที่ไม่ควร เป็นคนใจลอย เผลอตัว เผลอใจ คุมตัวเองไม่ค่อยได้ จึงควรฝึกหัดปลุกสติไว้

ผู้มีสติรักษาตัว รักษาใจ เพียงพอ จะระงับใจได้ ไม่ยินดียินร้ายเกินไป จนถึงเสียหาย และจะระลึกได้ว่าควรทำอะไรต่อไป

ความระลึกได้นี้ คือ ระลึกถึงการที่คำที่พูด แม้นานแล้วได้ หมายรวมถึงความจำต่างๆ ในวิชาความรู้ที่ได้เล่าเรียนศึกษามา และที่เคยประสบมา ในความรู้ความจำเหล่านี้ ย่อมมีทั้งวิชาที่ได้จากมารดาบิดาที่บ้าน จากครูอาจารย์ที่โรงเรียน จากศาสนาที่วัด และจากที่ต่างๆ เมื่อประสบเหตุการณ์ คนที่มีสติรักษาตน จักมีสติคุมตัวเอง คือคุมใจไว้ให้สงบ เป็นปรกติ ระลึกได้ถึงความรู้ความจำต่างๆ ที่จะนำมาใช้จัดการ หรือแก้ไขสถานการณ์ขณะนั้นได้ทันทั่วทั้ง

ถ้าความรู้ความจำที่มีอยู่ยังไม่พอ ผู้มีสติมีความรู้ตัวจะแสวงหาความรู้จัดการแก้ไขต่อไป แต่ถ้าเป็นเหตุการณ์ที่รอไม่ได้ ผู้มีสติย่อมรักษาใจให้สงบเยือกเย็น จะได้ความคิดที่แบบคายอย่างดีที่สุดเท่าที่ตนจะพึงได้ จากกำลังแห่งความรู้และแห่งใจของตนเท่าที่มีอยู่ในการจัดการแก้ไข

ความระลึกได้ เป็นเครื่องรักษาตน ประคองตน ปกป้องตน เป็นเครื่องห้ามความอยากได้ที่ผิด เป็นความระลึกได้ถึงการควรไม่ควรทำ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช 2555: 61, 71, 73)

เรื่องการควรไม่ควรทำนี้ เป็นเรื่องที่ทุกคนรู้จัก เป็นความรู้ที่ได้จากการเล่าเรียนศึกษา หรือสติระดับรับฟัง ตั้งแต่เล็กๆ จากสามัญสำนึกตามธรรมชาติของคน ถ้าเกิดความโลภ ความคิดจะทำทุจริต สติเกิดไม่ทัน นึกไม่ได้ว่านี่ผิด ไม่ควรทำ การทำทุจริตต่างๆ ก็จะเกิดขึ้น แต่ถ้ามีสติระลึกขึ้นได้ว่านี่ผิด ไม่ควรทำ สามัญสำนึกตนก็รับรองว่าผิด ไม่มี สตินี้จะห้ามความโลภและความคิดทำทุจริตได้ ระลึกเอาความรู้ที่ตนมีอยู่ อันเกิดจากการทำการพูดมานานแล้ว ถ้าผลอสติ ก็เป็นอันเผลอปัญญา

เป็นอันเปลือยในมนุษยภาวะของตนด้วย สติจึงเป็นธรรมที่พึงปรารถนาเหมือนอย่างพึงปรารถนาลมหายใจอันจะขาดเสียไม่ได้ และสติเป็นสื่อที่นำไปให้เกิดปัญญา (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช 2555: 73-83)

การทำการพูดที่เป็นปรกติ ปฏิบัติประจำวัน จำต้องใช้สติ ไม่ปล่อยใจให้วิ่งเร็วเกินไป ตามความรู้ความคิด และแสดงออกมาทันที ดังที่เรียกว่า “มีปัญหาแต่ขาดสติ” หรือ “ฉลาดแต่ไม่เฉลียว” ใช้ความนึกระลึกเสียก่อน แล้วจะได้ความระลึกได้ที่เรียกว่า สติ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช 2555: 69) ถ้าทำได้ดังนี้ ปัญหาเหตุการณ์ที่เกิดจากการใช้ไอซีทีด้วยความรู้เท่าทัน ก็จะไม่เกิดขึ้น หรือเกิดน้อยที่สุด แต่การทำความระลึกได้นี้ต้องสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

การแยกแยะสิ่งอันควรและไม่ควร

นักเรียนที่เว้นความเกียจคร้านในการเรียน ย่อมบ่งถึงความขยันในการเรียน สิ่งที่ควรเว้น ย่อมตรงข้ามกับสิ่งที่ควรทำ ผู้ใดเว้นความชั่วได้ ผู้นั้นย่อมทำความดีได้ การละเว้นจึงเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิบัติ ต้องมีคู่กันกับการทำให้มีให้เป็น ซึ่งเป็นภาคปฏิบัติโดยตรง (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช 2555: 40)

การกระทำทุกอย่าง ทั้งดีและไม่ดี เมื่อทำแล้ว ไม่ลบเลือนไปไหน จะสั่งสมตัวเองอยู่ตลอดเวลา อยู่ภายในใจของผู้กระทำนั่นเอง เป็นพื้นฐานแห่งจิตใจของผู้กระทำนั่นเอง ทำดีมาก พื้นฐานจิตใจก็ดีมาก ทำไม่ดีมาก พื้นฐานของจิตใจก็ไม่ดีมาก แต่ผู้มีโมหะหรือความหลงมากมักจักไม่ยอมรับความจริงนี้ จักกล่าวว่าทำแล้วก็แล้วกันไป ไม่มีผลเหลืออยู่เป็นความดีความชั่วที่ยั่งยืนทุกภพทุกชาติ บุคคลประเภทนี้ จะทำอะไรลงไป โดยไม่คิดถึงอดีต ไม่คิดถึงอนาคต ที่ก่อความเสียหาย ไม่มีเครื่องยับยั้ง ต้องการทำเป็นทำ การทำลายโมหะดังกล่าว ต้องหมั่นสอนใจตัวเองไว้เสมอ ขอเพียงได้สนใจและมีความตั้งใจจริงที่จะอบรมตนเองเท่านั้น เห็นได้จากข่าวหนังสือพิมพ์ประจำวัน หรือเรื่องราวที่ได้ยินได้ฟังจากคนนั้นคนนี้ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (2552: 11, 13)

การใคร่ครวญหาเหตุผลในเรื่องความคิด ว่าทำไมจึงคิดเช่นนั้น อะไรทำให้คิดเช่นนั้น ขณะที่ใจคิดหาเหตุผลเช่นนั้น ความคิดเดิมอันเป็นเหตุให้เกิดอารมณ์กิเลส จะลดความแรงลง เพราะลดอารมณ์โลก โกรธ หลง ขณะที่ความคิดเป็นเหตุ เหตุเช่นใดย่อมก่อให้เกิดผลเช่นนั้น เหตุดีย่อมก่อให้เกิดผลดี เหตุร้ายย่อมก่อให้เกิดผลร้าย (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช 2553-ค: 15)

ความคิดจะไม่ลบหายไปจากจิตใจ จะฝังลงเป็นพื้นฐานของจิตใจ ความคิดดีก็จะฝังลงเป็นพื้นฐานที่ดี ความคิดชั่ว ก็จะฝังลงเป็นพื้นฐานที่ชั่ว คิดดีนานก็จะฝังลงเป็นพื้นฐานที่ดีมาก คิดช้วนาน ก็จะฝังลงเป็นพื้นฐานที่ชั่วมาก การพยายามควบคุมความคิดให้ถูกต้องไว้เสมอ เป็นสิ่งที่ทุกคนควรทำ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช 2553-ค: 17)

การใช้ไอซีทีอย่างรู้เท่าทัน ไม่ตกเป็นเหยื่อของมิถุนาชีพ หรือผู้ไม่หวังดี โดยถูกกระทำซ้ำซากและต่อเนื่อง จึงต้องอาศัยการบริหารจิตคือหัดควบคุมจิตให้มีสมาธิในการเรียน การงาน จะ

ได้ปัญญา คือ ความรู้จากการเรียน การคิดไตร่ตรอง เป็นผลการลงมือทำ บริหารจิตให้มีกำลังอำนาจที่เกิดจากการรวมใจ เจริญปัญญาไปในตัว

สรุป

การใช้ไอซีทีเปรียบได้ดั่งอาวุธที่มีความคมกริบรอบด้าน ในเชิงการสร้างสรรค์และพัฒนา มนุษย์ใช้ไอซีทีสร้างอารยธรรม เอื้อให้การใช้ชีวิตความเป็นอยู่ง่าย สะดวก ประหยัด แต่ก็เป็นการพัฒนาทางโลกหรือทางวัตถุ ความคมกริบในมุมอื่นของการใช้ไอซีทีที่น่าสยดสยองจนดูเหมือนจะมีโทษที่ประมาทมิได้ ก่อเกิดความเสียหายของชีวิตและทรัพย์สินอย่างไม่อาจหยุดยั้ง

การใช้ไอซีทีท่ามกลางสภาวะแวดล้อมของความเจริญทางวัตถุ จึงจำต้องอาศัยปัญญาที่รู้เท่าทันเหตุการณ์ตามความเป็นจริง ด้วยความคิดไตร่ตรอง พิจารณาใคร่ครวญอย่างเป็นกลาง เพื่อไม่ให้ผู้ใช้ถดถอยลงไปในหลุมแห่งความโลภ ความโกรธ และความหลง แต่เป็นผู้ใช้ที่เปี่ยมด้วยปัญญา เฉลียวฉลาด โดยน้อมนำหลักธรรมคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงให้ความสำคัญด้านปัญญา ซึ่งถือเป็นยอดธรรม มาสู่การปฏิบัติ

การใช้ไอซีทีอย่างรู้เท่าทันด้วยสติและปัญญาตามวิถีพุทธ จะเอื้อให้เกิดความเป็นผู้ฉลาดและเฉลียว โดยไม่ตกเป็นเหยื่อของอาวุธที่มีทั้งคุณอนันต์และโทษมหันต์นี้

การแก้ไขปัญหาจากการใช้ไอซีทีจำเป็นต้องใช้ความร่วมมือจากทุกภาคส่วน แต่ตราบดีที่ความเท่าเทียมในทุกมิติยังไม่เกิดขึ้นในสังคมไทย การเกิดของกัลยาณมิตรยังไม่สมบูรณ์ ผู้ใช้ไอซีทีทุกคน ทั้งผู้ใหญ่และเด็กจำเป็นต้องสร้างและพัฒนาการรู้เท่าทันด้วยปัญญาตามหลัก โยนิโสมนสิการ คือการพิจารณาคุณและโทษโดยแยกกาย รู้คุณและรู้โทษ และรู้จักเลือกใช้เทคโนโลยี เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเอง ต่อการพัฒนาครอบครัว ต่อการพัฒนาองค์กร ต่อการพัฒนาสังคม ตามหลักแห่งพระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงให้ความสำคัญแก่ปัญญา ถือเป็นปัญญาเป็นยอดธรรม โดยใช้ร่างกายตนเป็นเครื่องมือสู้ปัญหา ฝึกปัญญาด้วยการละในสิ่งที่ควรละ และการทำ ในสิ่งที่ควรทำ ฝึกสติเพื่อพัฒนาตน เพื่อมุ่งการใช้ไอซีทีอย่างรู้เท่าทัน เป็นประโยชน์เกื้อกูลสังคมอย่างสมดุลและมีความเป็นอยู่อย่างผาสุก

